

IZBEGLICE I RASELJENA LICA U PROCESIMA SMANJENJA SIROMAŠTVA

BROJ 3, MAJ 2008

POS AO, ŠKOLA, IZBEGLIŠTVO

SADRŽAJ:

PODRŠKA ZAPOŠLJAVANJU	1	Prisilni migranti i država	8
Uspešno korišćenje mikrokredita	4	Neorganizovanost izbeglica	9
PENZIJSKO OSIGURANJE	6	(Ne)informisanost	9
OBRAZOVANJE	7	Diskriminacija?	9
Segregacija?	7	Povratak	10
Podrška obrazovanju siromašnih	7	Jedinstvena baza	10
OPŠTA PITANJA	8	Socijalne karte	10

Tekstovi iz ovog biltena čine jedinstvenu celinu sa tekstovima iz prethodnog (drugog) broja. Oni su, u najvećoj meri, proizvod konsultativnog procesa koji je Grupa 484, putem regionalnih sastanaka, vodila sa organizacijama civilnog društva zainteresiranim za pitanja izbeglica i raseljenih lica. Tekstovi takođe sadrže i naknadno dobijena saznanja i informacije iz komunikacija sa predstavnicima/ama državnog sektora i međunarodnim organizacijama (putem telefona i elektronske pošte i u okviru radnih sastanaka i okruglih stolova).

Ipak, ovi tekstovi prvenstveno predstavljaju pogled na stvari iz ugla samih izbeglica i raseljenih lica i nevladinog sektora. U tom smislu, sve ovde zabeleženo urađeno je bez ambicije da bude celovit i dovršen pregled tema o kojima je reč, već samo kao pokušaj da se uobličiti razmena ideja i informacija i da se da koristan podsticaj daljem konstruktivnom bavljenju razmatranim pitanjima.

PODRŠKA ZAPOŠLJAVANJU

Tema samozapošljavanja, unutar tematskih diskusija o podršci zapošljavanju, pokazala se očevidno dominantnom.

Kada je reč o podršci samozapošljavanju ili otvaranju malih preduzeća, dobijena je jasna poruka da novac nije dovoljan i da je korisnicima/ama ovakvih programa često potrebna snažna savetodavna podrška i pre i posle realizacije finansijske podrške.

Primer je pržionica kafe otvorena u Kraljevu uz pomoć mikrokredita obezbeđenog preko Mercy Corps-a. Korisnik mikrokredita sam svedoči o rečenome: ima poteškoće u vođenju posla i pržionicu ne uspeva da pretvori u profitabilan posao; uvek je u blagom minusu i ne može da vraća kredit.

Konsultativni proces je, u vezi sa ovim, proizveo dve preporuke, kojima se predlažu dva odvojena i različita mehanizma savetodavne podrške. Reč je:

- (a) o stručnoj konsultativnoj pomoći u vođenju posla; i
- (b) o uspostavljanju mehanizma koji će obezbediti široku mrežu kontakata među korisnicima kredita, a radi razmene dobrih praksi, iskustava i saveta.

Osim rečenoga, konstatovana je potreba da se konkursi za programe mikrokreditiranja učine dostupnijim raseljenim i izbeglim licima pa su u tom smislu posebno naglašene prepreke u vezi sa **uslovima osiguranja kredita**: programi, naime, često zahtevaju da je korisnik kredita vlasnik (barem dela) poslovnog objekta ili da ima žiranta čija su primanja viša od određenog cenzusa (recimo, 45.000 dinara).

U vezi sa konkurisanjem za kredite i mikrokredite, istaknuto je i da je nemoguće dobiti **dokaz (potvrdu) o visini prihoda** bez radnog staža ili penzije ostvarene u Srbiji, što je prepreka na koju nailazi nemali broj izbeglih lica (koja u Srbiji nikada nisu imala regularno zaposlenje već, obično, nekakve prihode ostvaruju neformalnim zaposlenjem, to jest, radom na crno ili unutar sive ekonomije).

Tipični krediti za male preduzetnike ocenjeni su kao nepovoljni: U tom smislu naveden je primer kredita sa kamatnom stopom od 6% na godišnjem nivou i grejs periodom od (samo) 6 meseci.

Preporučeno je da kreditni programi samozapošljavanja i podsticanja malog preduzetništva obavezno uključe dovoljno dug period počeka (grejs period), najmanje godinu dana. Istinski podsticajno preduzetničko okruženje treba da uključi i poreske olakšice tokom prve godine.

Pri korišćenju ovakvih programa u svrhu povećanog zapošljavanja, važno je imati na umu i da relativno mali broj osoba ima kapacitete potrebne za samostalno pokretanje i vođenje uspešnog preduzeća (ili samostalne delatnosti).

Sve rečeno, međutim, ne znači da je količina start up kredita i mikrokredita sasvim dovoljna, i da problemi postoje jedino u vezi sa nedovoljnom konsultativnom i edukativnom podrškom. Naprotiv. Ukupni grantovi mikrokreditnih programa često su mali. (Na primer, Lingva centar je u 2007. godini u svrhu mikrokreditiranja koristio grant ukupne vrednosti 90 hiljada evra.) To bitno ograničava i veličinu mikrokredita i broj mogućih korisnika/ca

mikrokreditnog programa, to jest, onemogućuje davanje kreditnih sredstava većem broju korisnika koji bi mogli da ispune uslove (efikasnog) korišćenja mikrokreditne podrške.

Po mišljenju učesnika/ca naših konsultativnih sastanaka, **donatorska sredstva (usmerena na jačanje kapaciteta lokalnih samouprava) potrebno je u većoj meri preusmeriti na lokalne programe razvoja samostalnih delatnosti i samozapošljavanja, a u te programe treba obavezno uključivati i izbegličke i raseljaničke porodice (proporcionalno njihovom učeću u populaciji opštine ili grada).**

U Novom Sadu je kao dobar primer podrške razvoju preduzetništva među izbeglicama istaknut Vršacki preduzetnički centar, koji je osnovan u okviru projekta Novosadskog humanitarnog centra, a koji je obezbedio savetodavnu i edukativnu podršku za oko 80 individualnih preduzetničkih inicijativa.

U Nišu, Protecta realizuje projekat osnivanja Građanske inicijative za zapošljavanje, čije su započinjanje podržali UN Habitat i Vlada Italije. Projekat sada iščekuje dalju, obećanu podršku lokalne samouprave, a u dosadašnjoj je realizaciji stvorena baza podataka sa oko 2000 nezaposlenih osoba i 1000 potencijalnih poslodavaca (preduzeća). Projektne aktivnosti direktne podrške doprinele su zapošljavanju 70 osoba.

Konsultacije su potvrdile potrebu za stvaranjem **nacionalnog sistema prekvalifikacija i dokvalifikacija** na osnovu pažljive analize i u skladu sa potrebama tržišta rada. **Neophodno je da takav sistem obuhvati i sve populacije prisilnih migranata u Srbiji.**

Posebno osmišljene programe podsticanja zapošljavanja i samozapošljavanja potrebno je koncipirati u svrhu zapošljavanja dodatno ugroženih kategorija unutar izbegličke populacije. U tom smislu, istaknuti su samohrani roditelji, osobe sa invaliditetom, i ekstremno siromašna (a radno sposobna) lica.

Programi podsticanja preduzetništva namenjeni ranjivim grupama, da bi bili dovoljno uspešni, treba da uključe komponentu izgrađivanja kapaciteta, jer pripadnicima/ama ovih grupa po pravilu manjkaju sposobnosti, iskustva i socijalni resursi potrebni za vođenje uspešne poslovne inicijative.

Konsultacije su takođe pokazale da se i unutar izbegličke i raseljeničke populacije mlade osobe bez prethodnog radnog iskustva i lica starija od 45 godina prepoznaju kao kategorije stanovništva čije je zapošljavanje dodatno otežano.

Preporučeno je da se dodatna podrška pruži izbegličkim i raseljeničkim porodicama u kojima niko nije zaposlen i da se kreiraju programi koji će omogućiti ili olakšati pronalaženje stalnog zaposlenja za (barem) jednog radno aktivnog člana ovih porodica.

Primer iskorišćenosti sopstvenih kapaciteta: *Kada smo došli, bila sam sama sa dve ćerke, bez plate. Nisam se libila da čistim tuđe kuće... Ćerke su i tokom školovanja radile: treću smenu u trafici, u pekari... Obe su tako završile srednju školu. Danas, jedna radi u privatnoj apoteci, druga je otvorila svoj frizerski salon...*

Potrebno je, međutim, kako bi se ilustrovale realne okolnosti, konstatovati kako u ovoj oblasti najvažnija državna ustanova (Nacionalna služba za zapošljavanje) raspolaže prilično ograničenim sredstvima za ostvarivanje programa podrške samozapošljavanju, i drugih programa aktivnih mera zapošljavanja. Značajno veliki broj potencijalnih korisnika/ca kojima je korišćenje finansijske podrške već odobreno još uvek čeka da budu uključeni u program.

Tako su sasvim moguće i ovakve situacije: nezaposleno lice kojem je odobreno korišćenje bespovratne novčane pomoći za samozapošljavanje već godinu ipo dana čeka na uplatu sredstava. Stalna obraćanja lokalnoj filijali NSZ-a u Vršcu nisu urodila nikakvim plodom.

Posebno je, i u ovom kontekstu, pitanje korisnika/ca privremene novčane naknade za raseljene sa KiM-a. Oni/e ne mogu konkurisati za bespovratna novčana sredstva u svrhu samozapošljavanja iako su realno nezaposleni, a novčana naknada koju primaju iznosi malo više od 4000 dinara mesečno, i isplata kasni čitavih pet meseci.

Činjenica je da Nacionalna služba samo administrira dodeljivanje ove naknade, te da u vezi sa samim definisanjem naknade nema nikakvih nadležnosti. Činjenica je, isto tako, da korisnici/e ove naknade nemaju formalni status nezaposlenih lica, jer se ova naknada ostvaruje kao pravo iz radnog odnosa; drugim rečima, ti su ljudi i dalje formalno zaposleni u preduzećima u kojima su radili na Kosovu i Metohiji. Stoga, iako realno nezaposlena, ova raseljena lica u Nacionalnoj službi za zapošljavanje ne mogu biti prijavljena kao nezaposlena lica pa ne mogu da budu korisnici bilo kog od programa aktivnih mera zapošljavanja, što ih na formalnom tržištu rada postavlja u neravnopravan položaj.

Ovo jeste problem kome treba posvetiti odgovarajuću pažnju. Program privremene novčane naknade za raseljene sa KiM-a zamišljen je kao privremena mera. Međutim, broj njegovih korisnika/ca sa vremenom se ne smanjuje. Sa druge strane, kako korisnicima/ama programa nikakve podsticajne mere NSZ-a nisu dostupne, ove se osobe de facto dodatno obeshrabruju da traže regularno i stvarno zaposlenje.

Potrebno je, da bi ovo pitanje moglo biti rešeno, stvoriti podsticajan sistemski okvir koji će pomenutim raseljenim licima (unutar NSZ-a ili neke druge institucije) barem omogućiti da koriste sve one mere aktivne politike zapošljavanja koje su nezaposlenim licima dostupne u Nacionalnoj službi za zapošljavanje.

Iznos privremene naknade za raseljena lica sa KiM, koja se isplaćuje preko filijala Nacionalne službe za zapošljavanje, a tretira kao pravo iz radnog odnosa, od prve polovine prošle godine predmet je svojevrsnog spora i zbnjenosti raseljenih lica, korisnika ove naknade. Naime, na osnovu zaključaka Vlade Srbije iz januara 2007. godine, Nacionalna služba za zapošljavanje donela je odluku o isplati uvećanog iznosa privremene naknade. Iznos je uvećan otprilike dvostruko (na oko 8500 dinara), ali je posle dve mesečne isplate vraćen „na staro“. Uvećanje je ostalo „na snazi“ na području Kosova i Metohije pa se tamo naknada i dalje

redovno isplaćuje u uvećanom iznosu. Kada je reč o interno raseljenima koji borave na području Srbije izvan Kosova i Metohije, navodno se, kažu u NSZ-u, čeka dovršenje jedinstvene baze interno raseljenih lica koja bi trebalo da otkloni mogućnost (primećenih) zloupotreba privremene naknade za raseljene sa KiM. Zloupotrebe su, tvrde u Nacionalnoj službi, i ranije primećivane te je u vezi sa tim baza ažurirana, to jest, iz baze su uklanjani/e korisnici/e za koje je utvrđeno da ne treba da primaju privremenu naknadu.

U svakom slučaju, preporučujemo:

- ✎ nadležnom Ministarstvu za KiM, da što je moguće pre stvori uslove za isplatu uvećane privremene naknade (u skladu sa relevantnim zaključcima Vlade Srbije) i za otklanjanje eventualnih zloupotreba prilikom korišćenja prava na privremenu naknadu za raseljena lica sa Kosova i Metohije.

Još jedan specifičan problem imaju izbegla lica koja se bave poljoprivrednom proizvodnjom na neregistrovanim seoskim domaćinstvima koja nisu u njihovom vlasništvu: ona ne mogu ostvariti povraćaj PDV-a niti novčane beneficije namenjene poljoprivrednim proizvođačima.

Zato je preporučeno:

- ✎ da se pronađe rešenje koje će omogućiti da ova izbeglička domaćinstva koriste beneficije koje Ministarstvo poljoprivrede pruža registrovanim poljoprivrednim gazdinstvima.

Tokom konsultacija iznet je i ovakav predlog: **ugašene zemljoradničke zadruge** mogu da se ustupe raseljenim i izbeglim licima. Korist bi bila dvostrana: revitalizacija zadruga, s jedne, i ekonomsko osnaženje izbeglih i raseljenih lica, s druge strane.

Izdavanje radne knjižice raseljenom licu koje prvi put pribavlja radnu knjižicu u manjem broju lokalnih samouprava u Srbiji je uslovljeno potvrdom o radnom odnosu. Na ovaj način, ovim raseljenim licima je onemogućeno da se u Nacionalnoj službi za zapošljavanje prijavljuju kao nezaposlena lica i da koriste programe aktivnih mera zapošljavanja. Bez radne knjižice (koju izdaje odgovarajući organ opštinske uprave) evidentiranje u NSZ-u nije moguće. Raseljena lica su tako, da bi pribavili radnu knjižicu i evidentirali se u Nacionalnoj službi, prisiljeni najpre pribaviti fiktivnu (lažnu) potvrdu o zaposlenju. Lokalne samouprave koje sprovode ovakvu praksu opravdavaju to tumačenjem Pravilnika o radnoj knjižici koji propisuje da se radna knjižica nezaposlenim licima izdaje prema mestu prebivališta. Ipak, činjenica je da je drugačija praksa, koja više uvažava interese raseljenih lica i realne okolnosti, prisutna u brojnim drugim lokalnim sredinama.

Neophodno je:

- ✎ da se otklone opisane prakse lokalnih samouprava koje ne uvažavaju objektivne okolnosti internog raseljenja i interese raseljenih lica, i da se na nacionalnom nivou definišu jedinstveni postupci za izdavanje radnih knjižica izbeglim licima (u skladu sa Zakonom o izbeglicama) i interno raseljenim licima.

Uspešno korišćenje mikrokredita

Autor ovog teksta je Radovan Milićević, programski menadžer Foruma NVO Kraljevo

Mikrokreditni program Foruma NVO Kraljevo deo je nastojanja ove kraljevačke asocijacije nevladinih organizacija da se zaštite socijalne žrtve tranzicije i pružanjem podrške malim poslovnim idejama omogući samozapošljavanje i obezbedi osnovna egzistencija. U kontekstu slabih lokalnih socijalnih programa i izostanka sistemskih rešenja za problem nezaposlenosti, program je razvijen sa ciljem da ekonomski osnaži prvenstveno pripadnike i pripadnice marginalizovanih društvenih grupa, uključujući izbeglice i raseljena lica.

Mikrokrediti se odobravaju na period od 6 do 12 meseci, sa kamatnom stopom od 0,5% mesečno na ukupan iznos kredita (što odgovara nominalnoj godišnjoj stopi od 6%). Interesovanje za dobijanje takvih kredita je izuzetno veliko, pa broj zainteresovanih korisnika/ca daleko nadmašuje finansijske okvire postojećeg portfolija.

Prvi mikrokreditni program Foruma započet je aprila 2001. godine sa svega 19 kreditiranih korisnika, a tokom šest i po godina, dodeljeno je preko 750 mikrokredita, te je programom obuhvaćeno preko 3200 osoba.

Najveći broj mikrokredita dodeljen je u oblasti usluga i trgovine, 15% u svrhu uzgoja domaćih životinja, 6% u oblasti poljoprivrede i 3% u oblasti nekih proizvodnih delatnosti.

Čitavih 41% svih mikrokredita dodeljeno je ženama. Dvanaest odsto svih kredita dodeljeno je osobama koje žive u kolektivnim centrima.

Ovde ćete naći neke od uspešnih priča.

Slaviša Đorđević živeo je u opštini Lipjan sve do ratnih dešavanja 1999. godine, kada je sa porodicom bio prinuđen da se preseli u Kraljevo. Od tada pa sve do danas, sa suprugom i četvoro dece smešten je u kolektivnom centru Morava, u Mataruškoj Banji. U početku je bio korisnik humanitarnih usluga NVO Lingva, jer nije imao nikakvih sredstava za život. Prvi kredit u visini od 1000 evra, kako kaže, uložio je u pribor za rad koji mu je bio neophodan da bi pokrenuo svoju radnju za tapaciranje nameštaja. Kasnije je podigao još jedan kredit u istom iznosu i danas već – prihodima ostvarenim od ove zanatske delatnosti ovaj čovek izdržava porodicu.

„U trenutku podizanja kredita nisam imao ništa od nepokretne ili pokretne imovine čime bih garantovao da ću kredit isplatiti. Praktično, novac su mi dali na reč i to je nešto što ću uvek pamtiti – kaže Slaviša i dodaje – „Kasnije sam podigao još jedan kredit i sad sam posao razvio do nivoa koji mi omogućuje da *prebacim* mesec dana.“

„U Kraljevu postoji preko 15 banaka, ali nijedna od njih ne nudi ni približno iste, ili bar slične uslove kreditiranja; ove kamate su bar 5 puta povoljnije nego kod drugih.“ **Živan Marković** danas je poljoprivredni proizvođač iz sela Milavčići, a bio je ekonomista u kraljevačkom Feroteksu, sve dok se, kao tehnološki višak, nije zatekao na evidenciji Nacionalne službe za zapošljavanje.

Vratio se na zapušteno porodično seosko domaćinstvo, koje je uz pomoć kredita uspeo da revitalizuje. „Do sada sam podigao dva kredita, od po 1200 evra, koje sam uložio u farmu svinja i pčelinjak. Da nije bilo tih kredita ne bih mogao da izdržim neravnomernu utakmicu sa krupnijim proizvođačima, jer kamatne stope kod svih ostalih banaka ili organizacija ne omogućuju da se uspešno *zaokruži* godina“, govori Živan, a prepun je hvale za odnos kreditnih službenika prema njemu, kao korisniku.

Brankica Veselinović je u Kraljevu od 1995. kada je stan na Plitvičkim jezerima *menjala* za kolektivni smeštaj Kablareve Barake na periferiji Kraljeva. Brankica i suprug ostali su bez posla i sredstava za život.

Kao korisnica drugih vrsta pomoći koje je Forum NVO pružao izbeglom i raseljenom stanovništvu, saznala je za ovaj kredit, koji joj je odobren već nakon prve aplikacije. Sredstva je uložila u kupovinu kancelarijskog materijala (sto, računar, kancelarijski pribor,...) i otvorila knjigovodstvenu agenciju.

„Nakon godinu dana podigla sam još jedan kredit i danas zahvaljujući Lingvi, koja mi je ustupila poslovni prostor, imam agenciju za knjigovodstvene usluge koja sasvim korektno posluje. Čak sam uspjela i da zaposlim jednu radnicu” - kaže Brankica i dodaje da je veoma srećna, jer ponovo radi ono što najbolje zna, i ono što je radila dok je živela u Hrvatskoj, i za šta se, kako kaže, na kraju krajeva i školovala.

Da otvaranje novih radnih mesta nije retkost kod korisnika kredita potvrđuje i primer **Bogoslave Dutine** koja je nakon progona sa Kosova izbegla u Matarušku banju zajedno sa suprugom i troje maloletne dece.

Nakon dva kredita otvorila je prodavnicu mešovite robe u kojoj je zaposlila još dve radnice koje su, kao i ona, raseljene sa Kosova i kojima je ovo jedini način ostvarivanja prihoda.

Bogoslava upravo očekuje i treći kredit, kojim će otvoriti i drugu prodavnicu u Mataruškoj banji, a time takođe i stvoriti uslove za otvaranje još dva nova radna mesta.

PENZIJSKO OSIGURANJE

Nesređene matične evidencije Fonda PIO za radnike sa Kosova i Metohije ne sadrže podatke o uplatama doprinosa za period od 1991. do 1999. godine, ali i u periodu pre tog podaci su manjkavi.

Budući da M4 obrasci 1999. godine nisu izneti sa područja KiM i radni staž raseljenih lica nije upisan u bazu podataka Fonda PIO, sada se *prilikom utvrđivanja prava na penziju* ostvareni radni staž priznaje na osnovu radne knjižice, a kao osnovica za izračunavanje iznosa penzije (iz perioda za koji ne postoje podaci) uzima se minimalna zarada, što interno raseljene stavlja u nepovoljan položaj. Minimalna zarada se uzima kao osnovica bez obzira na to koju stručnu spremu dotično lice ima i koji je posao obavljalo.

Kako bi se ovako nepovoljna situacija barem delimično korigovala i učinila pravičnijom, neki predstavnici raseljeničkih udruženja zalažu se da se, umesto na ovakav način, osnovica ovim licima utvrđuje na osnovu prosečne plate osoba koje su (u Republici Srbiji) sa istom stručnom spremom i u istom periodu obavljale isti određeni posao. Međutim, kako je za izračunavanje visine penzije zapravo bitan iznos doprinosa koje su određene organizacije, preduzeća ili ustanove uplaćivale zaposlenima, to ovakav predlog u stručnim službama ministarstva smatraju neodgovarajućim i ukazuju da bi usvajanje ovakvog predloga moglo ove osobe dovesti u situaciju da se, po pribavljanju potpunih podataka o njihovom radnom stažu, od njih zahteva vraćanje dela ranije isplaćenog novca (jer su izračunate penzije bile *previsoke*). Ovako, kada se njihova dokumentacija jednom kompletira, ove osobe mogu očekivati retroaktivnu isplatu nedostajućeg dela sada umanjene penzija.

Preporučeno je pojednostavljenje procedure izdavanja privremenih rešenja o penziji. Takođe, **potrebno je stvoriti uslove da se potreba za privremenim rešenjima okonča i da se status svih novih penzionera sa Kosova i Metohije u svemu izjednači sa statusom drugih penzionera u Republici Srbiji.**

OBRAZOVANJE

SEGREGACIJA? Nigde, po svedočanstvima koja smo čuli, ne postoji prava segregacija dece iz raseljeničkih ili izbegličkih zajednica. Ipak, primećuje se svojevrsna „tendencija ka segregaciji“ – zbog velike koncentracije raseljene dece u određenim osnovnim školama.

U Novom Sadu je primećeno da postoje slučajevi izdvajanja romske dece u posebna odeljenja, ali ovo nije tumačeno kao segregacija već kao privremen i pedagoški opravdan postupak: romska deca su, po ovakvim tumačenjima, obrazovno deprivirana i nisu u stanju da prate redovan nastavni program pa se njihovo izdvajanje vrši sa ciljem da se primećeni zaostatak kompenzuje i ukloni.

Prema tvrdnjama predstavnika jednog romskog udruženja u Kragujevcu, ovakva izdvajanja se ne praktikuju u Kragujevcu i južnoj Srbiji. Pa ipak, predstavnici jednog bujanovačkog udruženja govore o primerima segregacije, ali je i onde, po njihovom mišljenju, reč samo o praktičnim razlozima (to jest, koncentraciji dece romskog porekla u određenom naselju ili delu opštine).

PODRŠKA OBRAZOVANJU SIROMAŠNIH. U razgovoru sa roditeljima stalno se uočava potpuni izostanak finansijske podrške za školovanje dece i mladih iz siromašnih izbegličkih i raseljeničkih porodica, posebno kada je reč o srednjem, višem i visokom školovanju i podršci talentovanoj deci i studentima.

Zato je predloženo:

 uspostavljanje posebnih stipendijskih fondova (za stipendiranje dece i mladih iz ranjivih socijalnih grupa), i proširivanje obima studentskih kredita i stipendija.

Pokazalo se da je izjednačavanje u pravima sa decom i mladima iz lokalne populacije nedovoljno i da definitivno postoji potreba i za nekom vrstom **afirmativnog pristupa**. Poseban je problem i to što izjednačavanje u pravima nije sprovedeno dosledno; u slučaju dece i mladih iz izbegličke populacije pristup izvesnim konkursima je onemogućen propisivanjem posedovanja prebivališta na teritoriji Srbije kao jednog od konkursnih uslova.

Zabeleženi primeri dobre prakse odnose se jedino na privatne inicijative, a i takvi su retki. Jedan koji vredi istaći je primer Fonda Žikić koji je u prvoj polovini 2007. godine raspisao konkurs za stipendiranje srednjoškolaca/ki iz raseljeničke populacije i potom odobrio stipendije za 15 srednjoškolaca/ki.

Finansijske poteškoće vezane za školovanje dece ne završavaju se samo na pomenutom. I samo osnovno školovanje predstavlja finansijski izazov, ne samo za socijalno ugrožene, već za sve siromašnije porodice. Plaćanje, na primer, školskih ekskurzija često predstavlja teret koji ove porodice teško podnose. U tom smislu, kako bi se (prvenstveno) socijalno ugroženim porodicama finansijski teret školovanja dece barem donekle olakšao, preporučeno je:

 da se odgovarajućim aktom donesenim na nacionalnom nivou propiše besplatan prevoz do škole za svu školsku decu.

U istom kontekstu prepoznata je i specifična ranjivost **porodica samohranih roditelja** pa je preporučeno:

 da se razviju posebni programi podrške školovanju dece samohranih roditelja.

Uprkos podršci koja se pruža romskoj deci, često se zanemaruje činjenica da je **ekstremno siromaštvo romske dece** takvo da deca ponekad ne pohađaju školu (čak i kada im se obezbede knjige i školski pribor!) samo zbog toga što ne mogu da obezbede prikladnu odeću i obuću.

U svrhu unapređenja obrazovnog statusa romske populacije, uključujući i romsku raseljeničku populaciju, romski aktivisti preporučili su čitav niz posebnih mera:

- (a) **program romskih asistenata/mentora u školama;**
- (b) **većernje škole za romsku decu i nepismene odrasle osobe;**
- (c) **besplatni udžbenici i školska pomagala za svu materijalno ugroženu decu;**
- (d) **stipendije za decu iz romske populacije koja pohađaju srednje, više i visoke škole (bez obzira na prosečnu ocenu).**

Kada je reč o deci iz romske populacije, prepoznata je potreba za **nadoknađivanjem obrazovne depriviranosti** velikog broja romske dece, ali i druge dece koja

rastu u uslovima obrazovno siromašnih sredina, pa su u vezi sa tim iskazane dve važne preporuke:

- ✎ da se unapredi uključivanje dece, posebno iz marginalizovanih grupa, u sistem obaveznog predškolskog obrazovanja i da se za ovu decu propiše dvogodišnje obavezno predškolsko obrazovanje; i
- ✎ da se unutar osnovnoškolskog sistema organizuju programi dopunske nastave za decu koja pokazuju izraziti obrazovni zaostatak koji je posledica odrastanja u obrazovno siromašnim sredinama.

Romska deca se neretko susreću i sa teškoćama koje proizlaze iz **nedostatka osnovnih dokumenata** o detetu (izvod iz matične knjige rođenih, itd). Zbog ovoga se deci ne mogu izdati svedočanstva; štaviše, čak se i njihov opis u školu dovodi u pitanje.

Potrebno je:

- ✎ svoj deci bez dokumenata omogućiti upis u školu i pružiti svu moguću podršku da bi se obavio naknadni upis u knjigu rođenih (i/ili: pribavila nedostajuća dokumenta).

Po pitanju **obrazovanja odraslih**, preporučene su akcije koje bi razrešile jedno pitanje od šireg značaja, koje pogađa i lica iz izbegličke i raseljeničke populacije. Preporučeno je da se izgradi **nacionalni sistem akreditiranja neformalnih obrazovnih programa**, to jest da se na nacionalnom nivou definišu kriterijumi i uslovi za sticanje (nacionalnog) sertifikata za sve dopunske profesionalne edukacije, kako bi se otklonila sadašnja situacija da značajan broj osoba kvalifikacije stečene pohađanjem edukacija u izvesnim nevladinim ili drugim organizacijama ne može upisati u radne knjižice.

OPŠTA PITANJA

PRISILNI MIGRANTI I DRŽAVA. Ono o čemu izbeglice i raseljena lica neretko govore sa izraženom frustracijom jeste činjenica da **poverenici**, po njihovom doživljaju, svoj posao obavljaju ne pokazujući stvarno razumevanje i interes da se izbeglicama i raseljenicima odista pomogne u rešavanju njihovih egzistencijalnih problema; štaviše, ponekad upravo poverenici izbegavaju svako moguće angažovanje i prema izbeglicama pokazuju otvorenu netrpeljivost. Ovome svakako doprinosi i loša praksa da se i poverenici postavljaju po stranačkoj pripadnosti.

Kritičke opaske o apsolutnom nedostatku brige državnih organa Republike Srbije za pitanja izbeglica nešto je što često možemo čuti. U vezi sa tim se stalno preporučuje **veća angažovanost**, posebno u bilateralnim odnosima sa Hrvatskom (kako bi se stvorili povoljniji uslovi za ostvarivanje prava izbeglica i povratnika u Hrvatsku).

Neke organizacije iznose mišljenje da se sklopljeni međudržavni sporazumi koji se tiču (i) izbeglica ne poštuju u potpunosti, i da se državni organi Republike Srbije moraju u većoj meri angažovati u odbrani prava koja izbeglice treba da ostvare u zemljama porekla.

Tokom konsultacija je zabeleženo i uverenje da se donatorska pomoć namenjena izbeglicama **zloupotrebljava**.

Kritike (ne)aktivnosti i (ne)efikasnosti državnih organa idu tako daleko da se čak preporučuje da se sve aktivnosti u lokalnim zajednicama planiraju i sprovode bez uključivanja državnih organa.

Usprkos jasnim odrednicama iz Strategije za smanjenje siromaštva, u lokalnim strategijama i akcionim planovima, izbegla i raseljena lica ponekad se uopšte **ne tretiraju kao ranjiva socijalna grupa**. Primer je, kažu u kuršumlijskom udruženju „Veza”, pilot projekat koji se u Topličkom okrugu realizuje u okviru lokalne implementacije SSS, a koji upravo izbeglice ne prepoznaje kao ranjivu grupu. (U lokalnim zajednicama, tvrde predstavnici/e izbegličkih udruženja, redovno su uočljive one izbegličke porodice koje su uspele da se dobro situiraju. To iskrivljuje opštu percepciju socijalnog

stanja u izbegličkoj populaciji i dovodi do opisane situacije.)

Izražena je jasna preporuka da se konkretne aktivnosti podrške izbeglicama i/ili raseljenim licima na nekom regionalnom ili lokalnom nivou uvek planiraju u konsultacijama i u saradnji sa lokalnim izbegličkim i raseljeničkim udruženjima.

Raseljena lica neretko svedoče o pojavama stigmatizacije i **netrpeljivosti**: „Šiptari su svugde“, čuje se od sugrađana iz lokalne zajednice. Često imaju osećaj da ih u lokalnim institucijama tretiraju samo kao izvor problema (kao „slučajeve“).

Sami kažu da među njima ima i bogatih osoba i onih koji su svoju imovinu na Kosovu uspeli dobro da prodaju, ali da ne treba ostati slep pred činjenicom da je dosta onih koji i danas teško žive.

Za efikasno odvijanje bilo kakve relevantne lokalne aktivnosti, neophodno je osnovati stručne lokalne timove čiji će članovi imati jasno definisane uloge i odgovornosti. Bez takvih timova i bez lokalnih inicijativa ništa značajno se na lokalnom nivou ne može uraditi.

Lokalni timovi treba da raspoložu kapacitetima za definisanje prioriteta, izradu razvojnih projekata i prikupljanje potrebnih novčanih sredstava. Bitnu odgovornost u procesu realizacije imala bi udruženja izbeglih i/ili raseljenih lica.

Naglašeno je da je potrebna autonomna odgovornost lokalnih timova i njihova suštinska nezavisnost od nacionalnih vladinih tela i institucija.

NEORGANIZOVANOST IZBEGLICA je deo opšteg izbegličkog problema i jedan od bitnih razloga sporog i dugotrajnog rešavanja brojnih izbegličkih problema. U tom smislu, upravo su izbeglička udruženja istakla potrebu za:

📖 **artikulisanjem jasnog zajedničkog stava;**

📖 **osnivanjem većeg broja lokalnih udruženja;**

📖 **povezivanjem i koordinisanjem rada lokalnih izbegličkih udruženja; i**

📖 **osnaživanjem registrovanih udruženja.**

U istom smislu, tokom konsultacija je istaknuto da bi radi ostvarivanja uticaja na donosiocima odluka i procese odlučivanja bilo neophodno **formiranje** svojevrsnih **interesnih grupa**, na osnovu povezivanja udruženja, kako izbeglica tako i raseljenih lica.

(NE)INFORMISANOST. Konsultacije su otvorile i dobro poznato pitanje dostupnosti relevantnih informacija, odnosno, (ne)informisanosti izbegličkih i raseljeničkih udruženja. Udruženja su posebno istakla da im nedostaju informacije o konkursima i projektima međunarodnih organizacija i preporučila da se u svrhu distribucije ovih i drugih relevantnih informacija u najvećoj meri koriste **lokalni mediji**, pa tek onda i štampani bilteni. Elektronski bilteni i drugi oblici elektronske komunikacije još su uvek slabije dostupni ili potpuno nedostupni većem broju članova/ica izbegličkih i raseljeničkih udruženja.

DISKRIMINACIJA? Kada je reč o diskriminaciji, nju je po pravilu teško dokazati. Određene opštine u Srbiji, recimo, redovno odbijaju projekte izgradnje stanova za izbeglice. Ili recimo, raseljeno lice ne može dobiti pretplatnički broj mobilnog telefona na teritoriji Srbije, a izvan Kosova i Metohije. Međutim, iako po svojoj prirodi diskriminatorni, pitanje je da li se ovakvi i drugi slični slučajevi formalno-pravno mogu smatrati činovima diskriminacije.

U istom smislu, na području Vojvodine je zvaničnom odlukom propisano da se projektima integracije izbeglica ne sme menjati etnička struktura lokalne zajednice, pa se iz tog razloga izgradnja stambenih objekata (u svrhu lokalne integracije izbeglica) po pravilu ne odobrava u naseljima i opštinama u kojima manjinske etničke zajednice čine većinu ili značajnu manjinu stanovništva.

POVRATAK. Tokom konsultacija smo u više navrata čuli mišljenje da je u okviru ovog programa potrebno pažnju posvetiti i pitanju povratka raseljenih na Kosovo i Metohiju i da ovo pitanje mora imati istaknuto mesto i da su potrebni:

 [programi podsticanja povratka na Kosovo.](#)

U vezi sa povratkom raseljenih, prisutna su i bitno drugačija mišljenja: prema jednom ličnom iskustvu (raseljene osobe koja je vodila idi–vidi posete), od 100 osoba koje odlaze u idi–vidi posete, samo jedna zaista želi da se vrati.

Često se konstatuje i to da su deca iz raseljeničkih porodica danas uglavnom adaptirana na sredinu u kojoj žive, pa je i to razlog da porodice pre razmišljaju o ostanku u sredinama u kojim sada žive nego o povratku.

JEDINSTVENA BAZA. Konsultacije su potvrdile da bi (po mišljenju većeg broja organizacija) jedinstvena baza podataka izbeglica i interno raseljenih lica bila relevantan izvor podataka pri rešavanju niza važnih pitanja.

Predloženo je da se uradi potpuna i jedinstvena evidencija imovine izbeglih i raseljenih lica („šta je prodato, a šta nije?“).

SOCIJALNE KARTE. Udruženja i nevladine organizacije često ističu (i zameraju) nedostatak tzv. socijalnih karti izbegličke populacije. Ponegde su se lokalna udruženja izbeglica angažovala u prikupljanju i sređivanju potrebnih podataka o **socijalnom stanju izbegličkih porodica** (Kuršumlija, Topola). Sličnu vrednu inicijativu prema lokalnoj samoupravi pokrenulo je i jedno lokalno udruženje izbeglica („Lasta“) iz Crvenke: namera im je formiranje zajedničkog radnog tela koje će na području Opštine Kula uraditi popis izbeglica, takav koji će rezultirati kompletnom socijalnom kartom izbegličke populacije na teritoriji pomenute opštine.

Program Kontakt organizacije civilnog društva za implementaciju Strategije za smanjenje siromaštva finansiran je sredstvima Odeljenja za međunarodni razvoj Ujedinjenog Kraljevstva, namenjenim Vladi Republike Srbije da nadzire i koordinira implementaciju Strategije za smanjenje siromaštva.

Za sadržaj ovog dokumenta je jedino odgovorna Grupa 484. Izneti stavovi ne mogu se smatrati zvaničnim stavovima Tima potpredsednika Vlade za implementaciju SSS.